

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПОЛУЛЯХОВА ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК [368.97:338.487](043.3)

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ СТРАХУВАННЯ
ПОСЛУГ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТУРИСТИЧНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор *Козьменко Сергій Миколайович*, Українська академія банківської справи Міністерства освіти і науки України, проректор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент *Грабчук Оксана Миколаївна*, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України, завідувач кафедри фінансів;

кандидат економічних наук *Сокол Сергій Володимирович*, Харківський національний університет будівництва та архітектури, доцент кафедри фінансів та кредиту

Захист дисертації відбудеться «30 червня» 2016 р. о 13.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Сумському державному університеті за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань спеціалізованої вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий «30» травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, доцент

Т. Г. Савченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Туристична галузь є однією з найбільш перспективних галузей національної економіки, адже сприяє збільшенню валютних надходжень, активізує інвестиційну діяльність, впливає на створення нових робочих місць тощо. Водночас поступальний розвиток туризму в Україні неможливий без застосування ефективного механізму страхування зазначеної діяльності, що, по суті, є невід'ємним елементом пакету туристичних послуг. Запровадження ефективного механізму забезпечення страховим захистом суб'єктів туристичної діяльності дозволяє захистити майнові інтереси як туристів, так й інших суб'єктів туристичної діяльності в разі настання несприятливих подій, мінімізувати ризики страхових випадків завдяки впровадженню превентивних заходів. З огляду на зазначене зростає актуальність проблеми розроблення методичного інструментарію та практичних рекомендацій щодо страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю (СПТД).

Теоретичні й прикладні аспекти функціонування страхового ринку та організації туристичної діяльності відображено в роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких: В. Д. Базилевич, Н. М. Внукова, О. О. Гаманкова, О. А. Гвозденко, О. М. Грабчук, О. М. Залетов, В. М. Згоняйко, О. В. Козьменко, С. Н. Козьменко, А. В. Кошляк, Г. В. Кравчук, О. В. Кузьменко, Д. А. Кучин, Л. Н. І. Машина, М. В. Мних, Л. В. Нечипорук С. С. Осадець, О. О. Охріменко, С. В. Сокол, В. В. Тринчук, Л. П. Шматько, Т. А. Федорова. Значну увагу дослідженню питань страхування туристичної діяльності приділено в наукових роботах Д. Р. Абрамітової, Н. М. Власової, В. В. Гуменюк, С. Г. Загурської, А. В. Кошляк, А. С. Крутової, Н. В. Кузнецової та ін.

У той самий час узагальнення напрацювань із зазначеної проблематики дозволяє дійти висновку про наявність питань, які потребують подальших досліджень. На думку автора, це питання, пов'язані з: конкретизацією видів СПТД, розробленням механізму СПТД, оцінюванням рівня конкуренції на ринку СПТД, формуванням методичних засад до визначення тарифу зі СПТД, рейтингової оцінки діяльності асистанс-компаній. Актуальність вирішення вказаних проблем та недостатній рівень їх теоретико-методологічного обґрунтування обумовили вибір теми, мети та завдань дисертаційної роботи, наголошують значущість теоретичних і практичних рекомендацій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота узгоджується з основними напрямками наукових досліджень Української академії банківської справи. Зокрема, до звіту за темою «Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку» (номер держ. реєстрації 0107U01213) увійшли пропозиції автора щодо розроблення концептуальних засад з формування механізму СПТД; за темою «Конкурентоспроможність національної економіки в умовах євроінтеграції» (номер держ. реєстрації

0111U009459) – щодо оцінювання потенціалу розвитку туристичної галузі в регіонах України та створення відповідної бази для її страхування.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є удосконалення науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- дослідити й узагальнити наукове підґрунтя організації туристичної діяльності, а також практичні аспекти її здійснення в Україні;
- розглянути теоретичні та практичні засади здійснення СПТД;
- проаналізувати сучасний стан туристичного ринку та ринку СПТД, окреслити проблеми їх функціонування та напрями усунення;
- запропонувати методичне забезпечення формування механізму СПТД;
- оцінити та поглибити методичний підхід до оцінювання рівня конкуренції на ринку СПТД;
- удосконалити методичні засади оцінювання рівня потенціалу розвитку туристичної галузі за регіонами України як підґрунтя для формування системи їх страхування;
- розробити методичний підхід до визначення тарифу зі СПТД;
- запропонувати науково-методичний підхід до рейтингової оцінки діяльності асистанс-компаній;
- визначити, обґрунтувати та розвинути положення державного впливу на розвиток СПТД в Україні.

Об'єкт дослідження – економічні відносини між страховиками, страхувальниками, асистанс-компаніями та органами державної влади, що виникають у процесі СПТД.

Предмет дослідження – теоретичні аспекти, науково-методичні засади та практичні рекомендації щодо формування механізму СПТД.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дисертаційної роботи становлять фундаментальні положення теорії фінансів, страхування та туризмології, а також наукові напрацювання зарубіжних та вітчизняних учених-економістів.

Відповідно до поставлених завдань у роботі застосовувалися такі загальнонаукові методи дослідження, як: наукова абстракція, логічне узагальнення, порівняння та систематизації – при обґрунтуванні основних теоретичних положень та категоріального апарату; синтез, порівняльний і статистичний аналіз – при визначенні сучасних закономірностей та перспектив розвитку туристичного й страхового ринків, розрахунку ймовірності сподіваних збитків настання ризику реалізації туристичних послуг та оцінювання потенціалу розвитку туристичної галузі; оптимізаційні методи – для оцінювання рівня конкуренції ринку СПТД, визначення рейтингової оцінки діяльності асистанс-компаній, структурний аналіз – для визначення структури специфічних і загальних показників для горизонтального (за специфічними показниками – аналіз різних напрямів діяльності)

та вертикального (аналіз загальних показників у динаміці) аналізу; методи актуарних розрахунків – для формування тарифної ставки в СПТД.

Інформаційно-фактологічною базою наукового дослідження є: законодавчі та нормативно-правові акти з питань регулювання діяльності страхових компаній та суб'єктів, що здійснюють туристичну діяльність, статистичні й аналітичні дані Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Ліги страхових організацій України, Української федерації убезпечення, Національного банку України, Всесвітньої туристичної організації, Світового банку, наукові публікації та монографічні дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців з питань страхування та туризму.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в обґрунтуванні та розвитку науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування механізму СПТД.

Найбільш вагомими науковими результатами дослідження є такі:

- *уперше:*

- запропоновано науково-методичний підхід до рейтингового оцінювання діяльності асистанс-компаній на основі побудови відповідного інтегрального індикатора шляхом адитивної згортки бінарних показників, що характеризують їхню діяльність, та з урахуванням впливу синергетичного ефекту за допомогою коригування результуючого показника на величину одночасного прояву кількох аспектів діяльності асистанс-компаній. Це дозволяє сформувати інформаційну базу прийняття ефективних управлінських рішень страховими компаніями з приводу пошуку контрагентів для здійснення СПТД та мінімізувати ризики, які виникають у разі низької якості наданих послуг з асистансу;

- *удосконалено:*

- методичні рекомендації щодо формування тарифної ставки в СПТД, які базуються на оцінюванні ризику щодо ефективної реалізації туристичних послуг як нелінійної функції двох змінних (імовірності та коефіцієнта сподіваних збитків настання ризику реалізації туристичних послуг) на основі непараметричного моделювання. На відміну від існуючих підходів навантаження в структурі страхового тарифу запропоновано коригувати на величину розриву між попитом та пропозицією на ринку СПТД;
- методичне забезпечення страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну, що передбачає визначення складових елементів заподіяної шкоди та необхідність створення Фонду гарантування виплат за даним видом страхування. Зазначені положення дозволять підвищити рівень фінансової відповідальності туристичних компаній перед споживачами туристичних послуг, забезпечити виконання гарантій стосовно відшкодування збитків, завданих туристу під час надання туристичної послуги;

- теоретико-методичні засади формування механізму СПТД шляхом встановлення цільових орієнтирів діяльності страхувальників, страховиків, асистанс-компаній та органів регулювання, а також визначення особливостей взаємозв'язків між важелями впливу, методами, інструментами реалізації СПТД на функціональному рівні запропонованого механізму і особливостей впливу на нього елементів інших (нормативно-правового, інформаційно-технологічного, організаційно-управлінського) рівнів;

• *набуло подальшого розвитку:*

- методичні засади оцінювання рівня конкуренції на ринку СПТД, що здійснено шляхом узагальнення нормалізованих значень групи статистичних показників (індекса Джині, індекса Лоренца, індекса ентропії, індекса Герфіндаля-Гіршмана) з урахуванням частки страхування послуг, що стосуються виключно суб'єктів та об'єктів туристичної галузі;
- науково-методичний підхід до оцінювання потенціалу розвитку туристичної галузі регіонів України як підґрунтя страхування, який базується на побудові узагальнюючого показника з урахуванням особливостей функціонування як окремого взятої території, так і держави в цілому. Такий підхід дозволив обґрунтувати шляхи реформування туристичної галузі в регіональному аспекті як основи для розвитку страхових відносин у даному сегменті;
- економічний зміст поняття «страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю» як системи цивільно-правових та фінансово-економічних відносин між страховиками, страхувальниками та асистанс-компаніями (за умови міжнародного туризму), які виникають під час реалізації туристичного продукту щодо гарантування безпеки та захисту майнових інтересів споживачів туристичних послуг та інфраструктурних учасників, а також забезпечення стабільного функціонування компаній, що здійснюють туристичну діяльність, у випадку настання непередбачуваних подій різного походження.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає у використанні теоретичних, науково-методичних положень та практичних рекомендацій у діяльності страхових компаній, органів державного регулювання, контролю та нагляду у сфері ринку фінансових послуг та в навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Висновки та рекомендації дисертанта щодо визначення рівня конкуренції на ринку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю, впроваджено у діяльність Сумської обласної дирекції ПАТ «Страхова компанія «Універсальна» (довідка від 24.06.2015 р. № 03-01/887); щодо рейтингового оцінювання діяльності асистанс-компаній – у діяльність Сумського представництва ПрАТ «Страхова компанія «ВУСО» (довідка від 21.08.2015 р. № 34-454); щодо прогнозування перспектив розвитку страхового ринку України на базі нелінійного регресійного аналізу – у діяльність ТОВ «Аккорд-тур» (довідка від 25.09.2015 р. № 75-

777); щодо визначення тарифної ставки в страхуванні послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю – у діяльність ПрАТ «Страхова компанія “ПЗУ Україна”» (довідка від 05.10.2015 р. № 741/5).

Одержані дисертантом наукові результати використовуються в навчальному процесі Української академії банківської справи при викладанні дисциплін «Страхування» і «Страхові послуги» (акт від 05.01.2016).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є завершеною науковою роботою. Наукові положення, висновки, рекомендації і розробки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно і відображені в опублікованих працях. Результати, опубліковані дисертантом у співавторстві, використані в дисертаційній роботі лише в межах його особистого внеску.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації доповідалися, обговорювалися й отримали схвальну оцінку на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких: «Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки» (м. Одеса, 2015); «Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності» (м. Кременчуг, 2015); «Сучасна наука: теорія і практика» (м. Київ, 2015); «Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання» (м. Львів, 2015), «Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації» (м. Київ, 2014).

Публікації. Основні наукові положення, рекомендації та висновки дисертанта опубліковано у 12 наукових працях загальним обсягом 3,92 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,11 друк. арк., у т.ч.: підрозділ в 1 колективній монографії, 5 статей у наукових фахових виданнях України та 1 стаття в журналі, що індексується в наукометричній базі Scopus, 5 публікацій у збірниках тез доповідей конференцій.

Структура і зміст роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації становить 238 сторінок, у тому числі сторінок основного тексту 172, 9 таблиць, 34 рисунка, 6 додатків і список літератури з 183 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретико-практичні засади розвитку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю**» узагальнено наукове підґрунтя організації туристичної діяльності, а також практичні аспекти її здійснення в Україні, розроблено концептуальний підхід до розуміння системи СПТД, проаналізовано сучасний стан, проблеми та перспективи функціонування туристичного й страхового ринків України.

Систематизація наукових поглядів щодо сутності та видів туристичної діяльності, а також дослідження організаційних, правових та економічних засад фун-

кціонування суб'єктів даної галузі дозволяє розглядати туристичну діяльність як вид економічної діяльності у сфері допоміжного обслуговування, пов'язаної з формуванням, просуванням і реалізацією туристичного продукту, що становить собою комплекс послуг з організації та обслуговування подорожі, перевезення та розміщення здійснювані суб'єктами туристичної діяльності на платній основі відповідно до договору туробслуговування та регулюється законодавством з метою задоволення потреб споживачів туристичних послуг на мікрорівні та сталого соціально-економічного розвитку держави на макрорівні. Наведене визначення дозволяє врахувати сферу економічної діяльності, широке коло суб'єктів туристичної галузі та їхні функціональні обов'язки, а також призначення цієї галузі на різних рівнях.

У роботі визначено коло суб'єктів, які надають послуги туристичного характеру, а саме: підприємства з організації туристичних подорожей, підприємства з розміщення туристів; підприємства сфери харчування; підприємства сфери дозвілля і культури; транспортні підприємства; підприємства з організації відвідувань туристичних об'єктів.

Проаналізовано та здійснено систематизацію теоретичних підходів щодо розуміння основних положень страхування у сфері туристичної галузі, унаслідок чого виокремлено дві позиції в цьому питанні: з одного боку, страховий захист передбачає безпеку лише туристів, а з іншого — страхове покриття поширюється ще й на туристичні організації. Обґрунтовано, що особливість СПТД полягає в тому, що турист може самостійно займатись організацією своєї безпеки, якщо він є і страхувальником, і застрахованим, але можливий і варіант, за якого суб'єкти туристичної діяльності є страхувальниками, а турист — застрахованим.

Важливу роль у розвитку туристичної діяльності відіграє її інфраструктура, яка представлена сукупністю установ та організацій, що забезпечують задоволення потреб туристів під час їхніх подорожей (компанії з транспортування туристів, готелі, ресторани, компанії з виробництва та реалізації товарів туристичного попиту та ін.). Діяльність цих інфраструктурних учасників нерозривно пов'язана із системою страхового захисту. Виходячи з цього, у роботі запропоновано розуміти СПТД як систему цивільно-правових та фінансово-економічних відносин між страховиками, страхувальниками та асистанс-компаніями (за умови міжнародного туризму), які виникають під час реалізації туристичного продукту щодо гарантування безпеки й захисту майнових інтересів споживачів туристичних послуг та інфраструктурних учасників, а також забезпечення стабільного функціонування компаній, що здійснюють туристичну діяльність, у випадку настання непередбачуваних подій різного роду.

Для гарантування безпеки та компенсації збитків у разі виникнення страхових випадків протягом подорожі туристам на страховому ринку надається певний асортимент страхових послуг. У роботі формалізовано процес здійснення СПТД (рис. 1). Страхувальники представлені суб'єктами, які забезпечують ту-

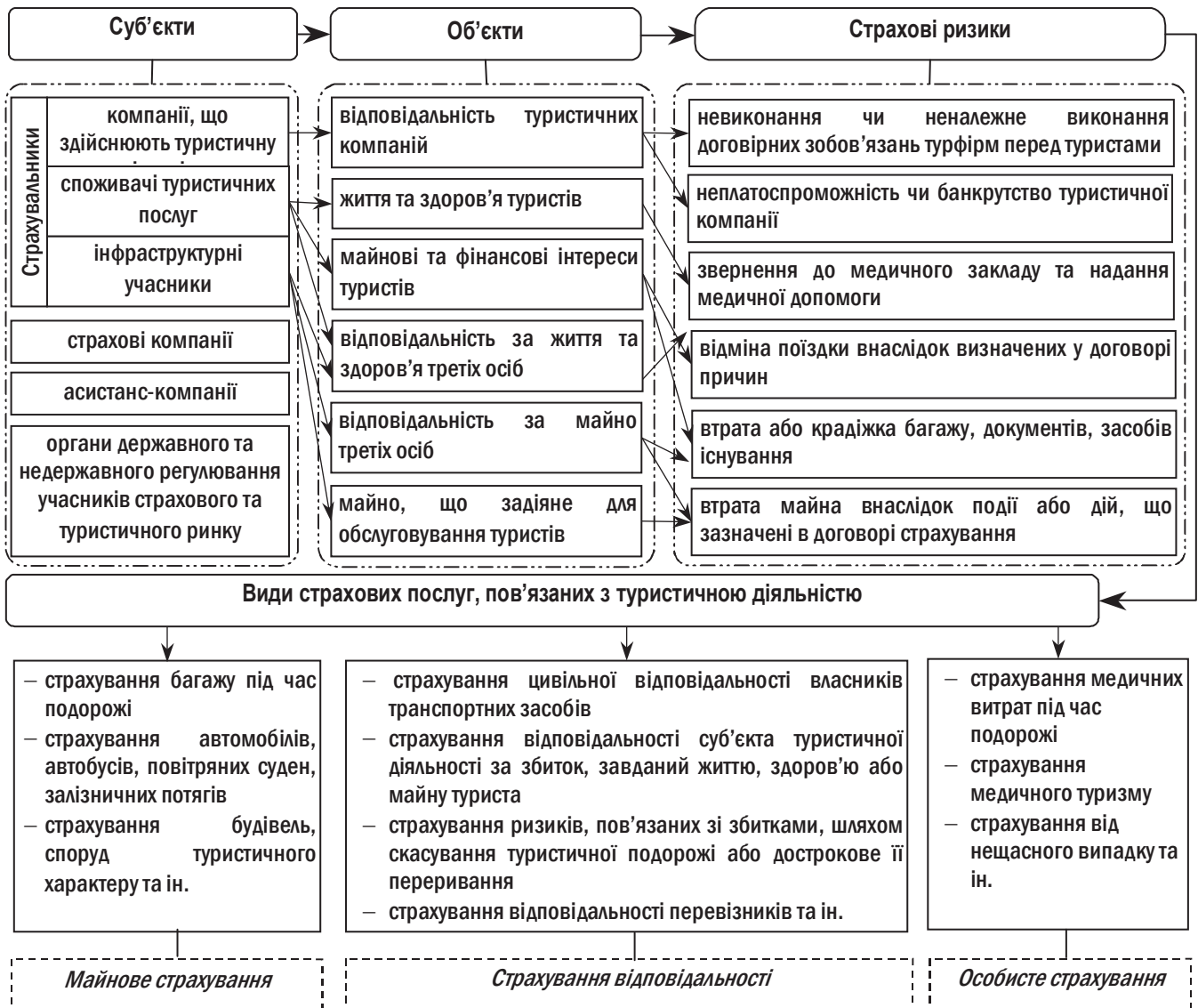

Рисунок 1 – Процес здійснення страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю

ристичну діяльність, а також споживачами туристичних послуг та інфраструктурними учасниками.

Аналіз сучасного стану українського ринку СПТД за його місткістю, суб'єктами, об'єктами та динамікою основних показників дозволяє стверджувати про: значну залежність ринку СПТД від обсягів туристів, які від'їжджають за кордон, які є основними споживачами послуг зазначеного ринку в Україні; відсутність розвинутої інфраструктури й ефективних комунікацій між учасниками туристичної галузі; вузький асортимент послуг зі страхування туристичної діяльності та незначну місткість вітчизняних страховиків в даному сегменті страхування, і, як результат, неможливість страхових компаній нести відповідальність у межах значних за обсягами та різних за видами ризиків; низький рівень страхової культури

ри туристів з одного боку, та невисоку якість послуг з асистансу – з іншого, що в комплексі призводить до втрати попиту на СПТД.

У другому розділі «Методичні засади щодо визначення закономірностей розвитку ринку страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю» запропоновано формалізацію механізму СПТД, оцінено та удосконалено методичні засади до визначення рівня конкуренції на ринку СПТД, розраховано рівень потенціалу розвитку туристичної галузі за регіонами України як бази для розвитку СПТД.

Розвиток ринку СПТД та здійснення якісних перетворень на ньому обумовили об'єктивну необхідність формалізації механізму СПТД, що зображено на рис. 2, який визначає основу його побудови – цільові орієнтири діяльності для кожного з суб'єктів страхування (страхувальники, страховики, держава, асистанс компанії) та чотири взаємопов'язані рівні – нормативно-правовий, функціональний, інформаційно-технологічний, організаційно-управлінський.

У контексті появи на вітчизняному ринку іноземних страхових компаній зі значним досвідом роботи, стрімкого використання інноваційних технологій для збільшення клієнтської бази, а також посилення кризових явищ у різних сферах економіки створюються умови для активізації процесів злиття та поглинання страхових компаній, розширення форм їх співпраці з іншими фінансово-кредитними та нефінансовими установами для того, щоб витримати конкуренцію та зміцнити свої позиції на ринку. У зв'язку з цим запропоновано підхід до оцінювання рівня конкуренції на ринку СПТД, який передбачає:

1) визначення видів страхування, що опосередковано пов'язані із забезпеченням страховим захистом суб'єктів туристичної діяльності (зелена карта, морське страхування, авіаційне страхування, страхування вантажу та багажу, майнове страхування, страхування медичних витрат, страхування від нещасних випадків) та формування відповідного масиву статистичних даних. Оскільки органи державного регулювання і нагляду за учасниками страхового ринку та саморегулювальні організації не надають статистичні дані стосовно обсягу премій та виплат за договорами СПТД, у роботі здійснено експертне опитування для визначення частки СПТД у зазначених вище видах страхування. Перевірку ступеня узгодженості думок експертів здійснено на основі коефіцієнта конкордації. Оцінювання рівня конкуренції на ринку страхових послуг проведено за допомогою групи показників: індекса Джині, індекса Лоренца, індекса ентропії, індекса Герфіндаля – Гіршмана;

2) розрахунок інтегрального індексу рівня конкуренції на ринку СПТД, який узагальнює нормалізовані значення розрахованих вище статистичних показників з урахуванням експертних оцінок.

Аналіз розрахунку статистичних індексів та запропонованого узагальнюючого показника дозволяє стверджувати про досить високий рівень конкуренції між компаніями у сфері СПТД. Протягом 2010–2014 рр. значення індексу Герфіндаля – Гіршмана для страхових премій має сталу тенденцію до зростання, проте й не перевищує 1000 од., тобто зазначений ринок має низький рівень мо-

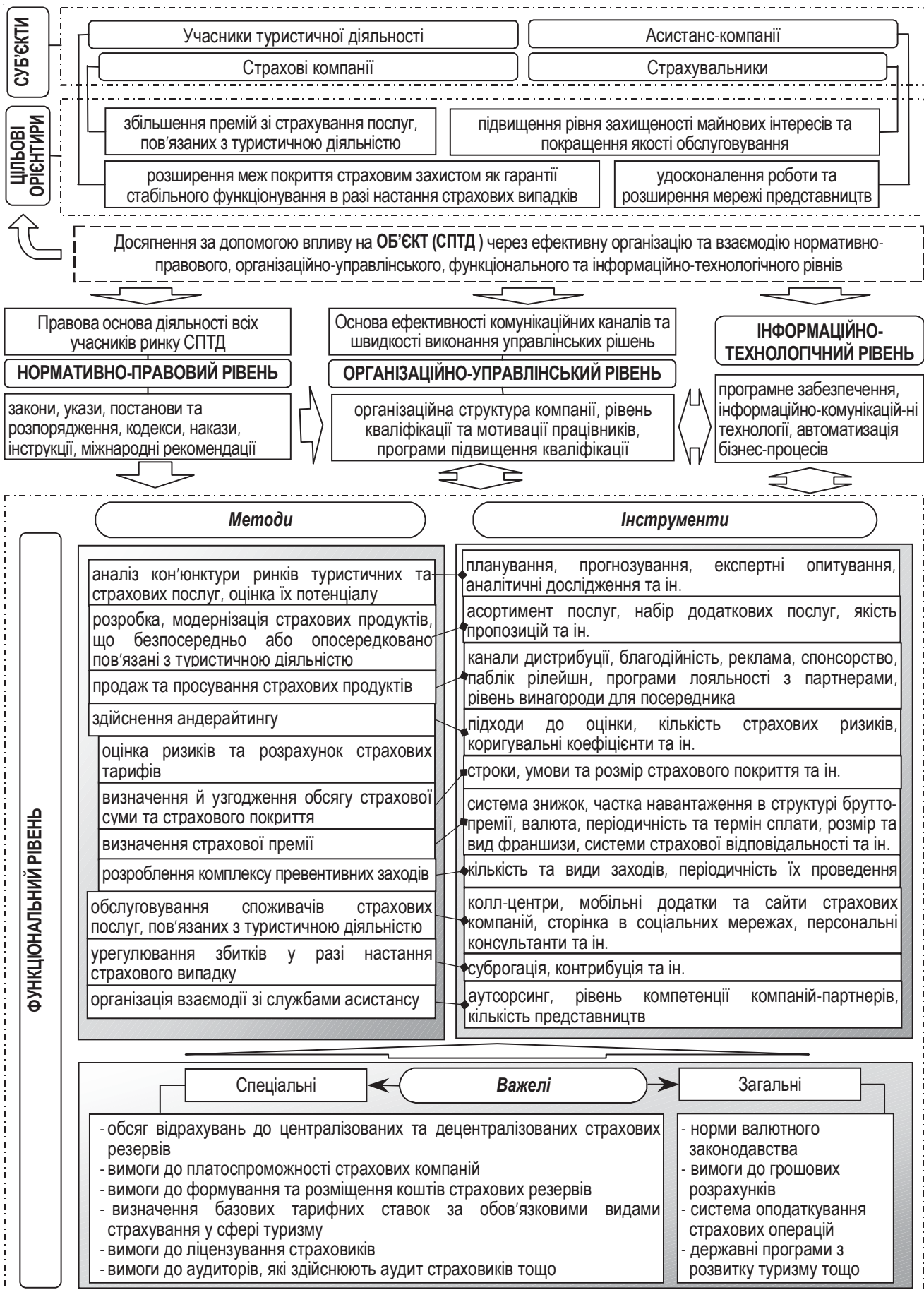

Рисунок 2 – Основні складові механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю

нополізації. У 2014 р. значення індексу ентропії становило 1,42 од., що, наприклад, на 21,75% більше, ніж у 2010 р. та свідчить про зростання впливу страховиків-лідерів на формування рівня цін на ринкову СПТД. Значення інтегрального показника конкуренції на ринку СПТД за аналізований період зростає щорічно в середньому на 23,14%, що сигналізує про тенденцію щодо його монополізації. Комплексна характеристика рівня конкуренції на ринку СПТД дозволяє органам державного регулювання, нагляду та контролю виявити та нейтралізувати ознаки монополізації або олігополізації на ньому, захищати інтереси страховиків та страхувальників від недобросовісної конкуренції, а також здійснювати моніторинг діяльності системно важливих страхових компаній та їх впливу на стан ринкової кон'юнктури.

Для визначення комплексу заходів з підвищення іміджу регіону та покращення його привабливості для туристів, а також розгляду можливого джерела наповнення страхових фондів компанії розроблено методичні рекомендації до оцінювання рівня потенціалу областей України в контексті розвитку туристичної галузі, що передбачає реалізацію таких етапів: 1) формування вхідного масиву статичних даних для дослідження потенціалу розвитку туристичної галузі за загальними ($i \div 99$) та специфічними показниками ($i \div 51$); 2) приведення значень кількісних показників до єдиного порівнянного вигляду; 3) визначення впливу загальних та специфічних показників на рівень потенціалу розвитку туристичної галузі регіону за допомогою функції Харрінгтона; 4) додатковий поділ показників у межах групи специфічних чинників на чотири кластери: показники характеристики регіону, показники характеристики ресурсної бази регіону, макроекономічні показники розвитку регіону, показники характеристики туристичної сфери регіону. Це обумовлено необхідністю додаткового оцінювання певних параметрів на інтегральний показник з метою більш ефективного застосування інструментів покращення потенціалу розвитку туристичної галузі регіону; 5) інтегральна оцінка рівня потенціалу розвитку туристичної галузі регіонів України.

Інтегральний показник розраховується за формулою

$$IPR_i = \sqrt{IPR_i \cdot IP_{t5}} = \sqrt{\sum_{g=1}^4 BSIP_{ig} \sqrt{\prod_{g=1}^4 (IP_{ig})^{BSIP_{ig}}} \cdot \sqrt[99]{\prod_{q=1}^{99} WO_{tq}}}, \quad (1)$$

де WO_{tq} – вагові коефіцієнти j -го показника характеристики потенціалу розвитку туристичної галузі за t -й рік;

$IPWO_{t5}$ – інтегральний показник потенціалу розвитку туристичної галузі в межах i -го регіону в розрізі загальних показників;

IP_{ig} – інтегральний показник оцінки потенціалу розвитку туристичної галузі i -го регіону за специфічними показниками;

$BSIP_{ig}$ – бінарні коефіцієнти характеристик специфічних показників;

IPR_i – інтегральна оцінка потенціалу розвитку туристичної галузі за специфічними показниками.

Практична апробація запропонованого науково-методичного підходу засвідчила, що протягом 1991–2013 рр. найбільший потенціал для розвитку туристичної галузі мають Дніпропетровська, Харківська, Одеська, Львівська області, м. Київ, тоді як найнижчий – Кіровоградська, Сумська, Чернігівська, Чернівецька області.

У третьому розділі «**Науково-методичні засади розвитку механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю**» удосконалено підхід до розрахунку тарифної ставки зі СПТД, запропоновано методичний інструментарій для рейтингової оцінки діяльності асистанс-компаній, розроблено пропозиції щодо розвитку напрямів державного впливу на розвиток СПТД.

З метою встановлення економічної обґрунтованої ціни на СПТД розроблено методичні засади до визначення страхових тарифів з використанням інструментарію непараметричного моделювання, що передбачає:

1 – оцінювання ризику щодо перспектив реалізації туристичних послуг як нелінійної функції двох змінних (імовірність та коефіцієнт сподіваних збитків від настання ризику реалізації туристичних послуг);

2 – визначення форми залежності між досліджуваними параметрами на основі непараметричного моделювання, тобто шляхом визначення сум бінарних показників наявності низького та високого рівнів імовірності та коефіцієнта сподіваних збитків настання ризику реалізації туристичних послуг за аналізований проміжок часу;

3 – математична формалізація значення тарифної ставки для СПТД з урахуванням особливостей кон'юнктури вітчизняного страхового та туристичного ринків;

4 – коригування навантаження при формуванні тарифної ставки з метою покриття поточних витрат страховика на величину розриву між попитом та пропозицією на страхування туристичних послуг. Величина коригування навантаження тарифної ставки в страхуванні туристичних послуг приймає додатне значення і, відповідно, збільшує тарифну ставку в разі перевищення попиту над пропозицією та від'ємне значення і, відповідно, зменшує тарифну ставку за умови перевищення пропозиції над попитом;

5 – остаточне визначення розміру страхового тарифу (T_{SPTD}) за формулою

$$T_{SPTD} = \left| \frac{\sum_{i=1}^n b_{11} \cdot \sum_{i=1}^n b_{22} - \sum_{i=1}^n b_{12} \cdot \sum_{i=1}^n b_{21}}{\prod_{h=1}^2 \sum_{k=1}^n b_{hk} \cdot \prod_{h=1}^2 \sum_{k=1}^n b_{kh}} \right| \cdot \left(K_{II} \times 100 + \frac{\sum_t D_{TPt} - \sum_t S_{TPt}}{T \cdot \max_t (D_{TPt}; S_{TPt})} \right) + \Delta, \quad (2)$$

де D_{TPt} – попит на СПТД;

S_{TPt} – пропозиція на СПТД;

T – загальна кількість років дослідження;

$\max_t (D_{TPt}; S_{TPt})$ – максимальна величина між попитом і пропозицією на СПТД за t -ий рік досліджуваного часового діапазону;

Δ – ризикова надбавка;

n – кількість угод, віднесених до періоду часу, на який здійснюється страхування;

K_{II} – показник збитковості (відношення суми страхового відшкодування до страхової суми);

b_{11} – значення бінарного показника, який дорівнює 1 у випадку досягнення показником ймовірності настання ризику реалізації туристичних послуг низького рівня;

b_{21} – значення бінарного показника, який приймає одиничне значення у випадку досягнення показником ймовірності настання ризику реалізації туристичних послуг високого рівня;

b_{12} – значення бінарного показника, який дорівнює 1 в разі досягнення показником “коефіцієнт сподіваних збитків настання ризику реалізації туристичних послуг” низького рівня;

b_{22} – значення бінарного показника, який приймає одиничне значення в разі досягнення показником “коефіцієнт сподіваних збитків настання ризику реалізації туристичних послуг” високого рівня.

Якість послуг, пов’язаних зі страхуванням туристичної діяльності, та рівень задоволення потреб страхувальника при виїзді його закордон безпосередньо залежить від діяльності асистанс-компаній. З урахуванням зазначеного запропоновано рейтингове оцінювання функціонування даних суб’єктів господарювання на основі бінарних показників шляхом застосування адитивного методу їх згортки, а також з урахуванням впливу синергетичного ефекту одночасного прояву кількох аспектів діяльності асистанс-компаній (рис. 3).

Наявність формалізованих процесів оцінювання діяльності асистанс-компаній дозволяє страховикам реалізовувати раціональну політику вибору контрагентів, зважаючи на можливі ризики зниження власної репутації внаслідок низької якості наданих асистанс-компаніями послуг страхувальникам, а державним органам регулювання, нагляду та контролю – здійснювати аналіз якісної складової надання послуг асистанс-компаніями на страховому ринку України. Запропоновано, що суб’єктами, які проводитимуть дане рейтингове оцінювання асистанс-компаній, мають бути саморегульвні організації, які функціонують на ринку страхових послуг України.

З огляду на вагомий нереалізований потенціал туристичної галузі в Україні та зростаючу тенденцію до міжнародних подорожей актуальності набуває розроблення вимог до формування повноцінної та ефективної системи СПТД на довгострокову перспективу, а також визначення пріоритетних завдань у зазначеній сфері. Першочерговим кроком при формуванні пріоритетних напрямків розви-

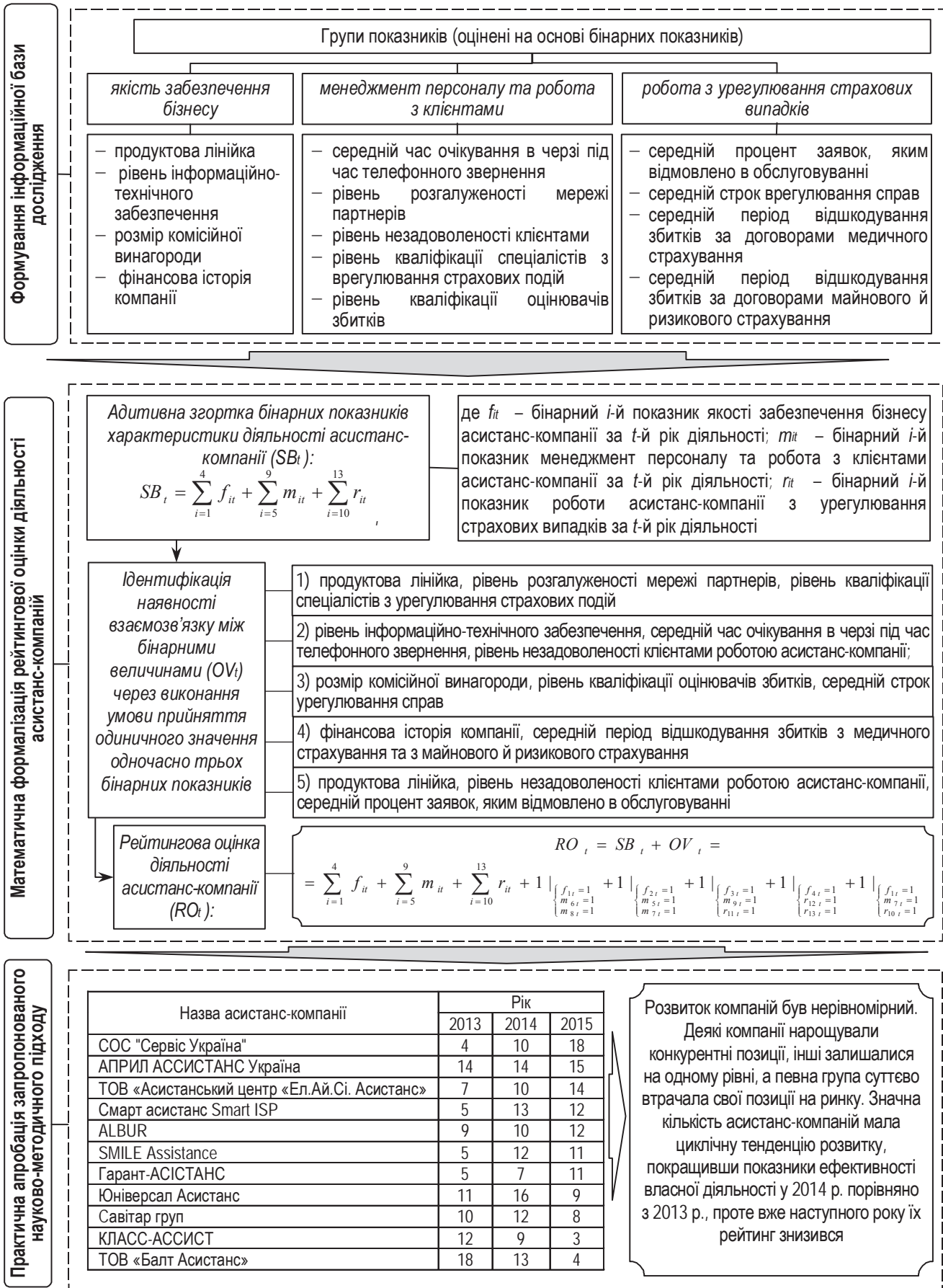

Рисунок 3 – Науково-методичний підхід до визначення рейтингової оцінки діяльності асисанс-компаній

тку СПТД має стати створення належних умов для розвитку туризму, що передбачає застосування інструментів як стимулюючого характеру (покращення роботи існуючих туристичних кластерів та створення нових; прийняття програм державно-приватного партнерства з метою удосконалення туристичної і страхової інфраструктури; проведення інвестиційних форумів або інших подібних заходів у сфері розвитку туризму; запровадження безвізового режиму з країнами ЄС та іншими країнами світу), так і регулюючого характеру (удосконалення механізму визначення рівня фінансового забезпечення відповідальності суб'єктів, які здійснюють туристичну діяльність; формування та ведення єдиного реєстру суб'єктів, що здійснюють туристичну діяльність).

Автором запропоновано створити Фонд гарантування виплат за договорами страхування цивільної відповідальності суб'єктів туристичної діяльності, фінансування якого слід здійснювати за рахунок щорічних фіксованих внесків та вирахувань з продажу послуг суб'єктами, що здійснюють туристичну діяльність (рис. 4).

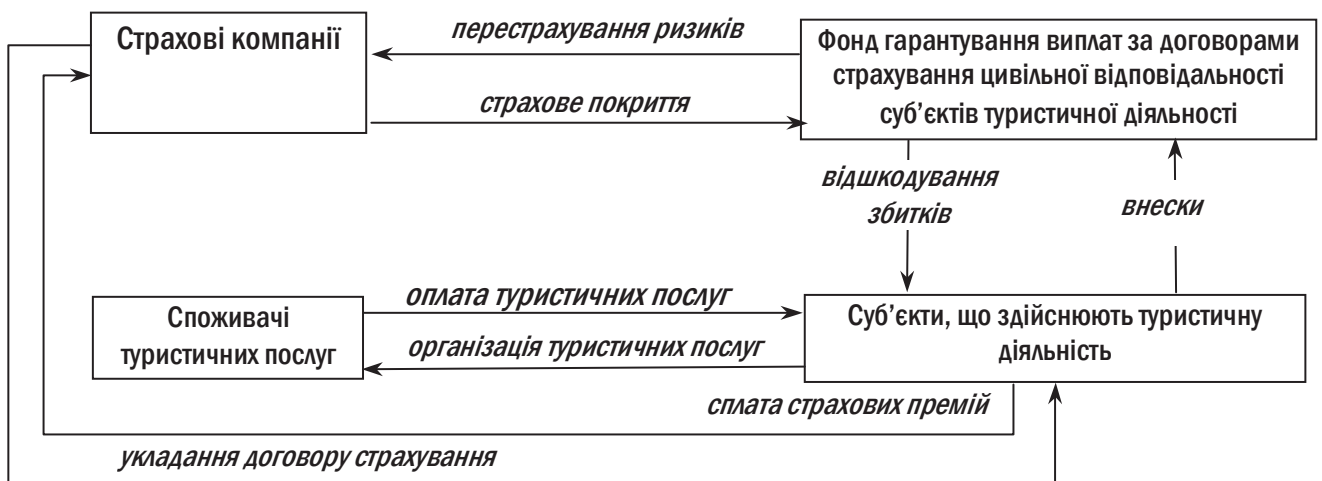

Рисунок 4 – Організація страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну

Дане нововведення дозволить підвищити рівень фінансової відповідальності перед споживачами туристичних послуг та забезпечити виконання гарантійних функцій стосовно відшкодування шкоди, завданої туристу під час організації туристичної послуги.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення науково-прикладного завдання, що полягає в обґрунтуванні та розвитку нових науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо формування механізму СПТД.

За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі висновки:

1. Туристична діяльність відіграє важливу роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку держави, оскільки відбувається притік іноземного капіталу, створюються нові робочі місця, покращується якість інфраструктурних об'єктів у країні. У роботі визначено коло суб'єктів, які надають послуги туристичного характеру, а саме: підприємства з організації туристичних подорожей; підприємства з розміщення туристів; підприємства сфери харчування; підприємства сфери дозвілля і культури; транспортні підприємства; підприємства з організації відвідувань туристичних об'єктів.

2. На основі узагальнення та аналізу існуючих теоретичних підходів до трактування туристичного страхування та інших суміжних понять у роботі обґрунтовано визначення СПТД як системи цивільно-правових та фінансово-економічних відносин між страховиками, страхувальниками та асистанс-компаніями (за умови міжнародного туризму), які виникають під час реалізації туристичного продукту щодо гарантування безпеки й захисту майнових інтересів споживачів туристичних послуг та інфраструктурних учасників, а також забезпечення стабільного функціонування компаній, що здійснюють туристичну діяльність, у разі настання непередбачуваних подій.

3. Дослідження стану, проблем та перспектив ринку СПТД в Україні дозволяє стверджувати, що в сучасних умовах він знаходиться на початковому етапі розвитку. Особливо актуальними постають проблеми правового забезпечення функціонування учасників ринку, якості і видів пропонованих послуг, низької капіталізації та інфраструктурної розвиненості ринку СПТД. Відповідно, подальший розвиток українського ринку СПТД має спиратися на комплексне вирішення зазначених проблем всіма його учасниками, у т.ч. державними органами та саморегульованими організаціями.

4. У роботі запропоновано розглядати механізм СПТД як взаємозв'язок між чотирма його рівнями: нормативно-правовим, функціональним, інформаційно-технологічним, організаційно-управлінським. Особливу увагу приділено формалізації взаємозв'язків між методами та інструментами реалізації страхування послуг, пов'язаних із туристичною діяльністю, а також зовнішніх та внутрішніх факторів, що на них впливають.

5. Оцінку рівня конкуренції на ринку СПТД здійснено на основі узагальнення існуючих статичних показників (індексу Лоренца, індексу Джині, індексу ентропії та індексу Герфіндаля – Гіршмана) з урахуванням експертно визначеної частки СПТД, перевіреної на адекватність за допомогою коефіцієнта конко-

рдації. Результати апробації запропонованого методичного підходу засвідчили наявність досить високої конкурентної боротьби між компаніями, що здійснюють СПТД.

6. Для визначення масштабів ринку СПТД автором запропоновано оцінити рівень потенціалу туристичної галузі за регіонами України на основі системи загальних та спеціальних показників з використанням інструментарію економіко-математичного моделювання. Протягом 1991–2013 рр. до регіонів України з високим рівнем потенціалу розвитку туристичної галузі належали Дніпропетровська, Харківська, Одеська та Львівська області та м. Київ, найнижчим цей показник був у Сумській, Чернігівській та Чернівецькій областях.

7. З метою встановлення економічно обґрунтованих цін на СПТД запропоновано удосконалити методичні рекомендації щодо формування тарифної ставки на основі використання інструментарію непараметричного моделювання. У роботі обґрунтовано, що розмір навантаження в структурі страхового тарифу має залежати від попиту та пропозиції на ринку СПТД.

8. З метою підвищення ефективності надання страховиками послуг з асистансу обґрунтовано доцільність рейтингового оцінювання асистанс-компаній. Реалізацію розробленої методики запропоновано здійснювати за допомогою адитивної згортки релевантних показників характеристики діяльності асистанс-компаній у межах трьох напрямів: якість забезпечення бізнесу; менеджмент персоналу та робота з клієнтами; робота з урегулювання страхових випадків. У межах розглянутого науково-методичного підходу доведено необхідність дослідження синергетичного ефекту, формалізація даної особливості відбувається шляхом збільшення рейтингової оцінки асистанс-компанії у разі виконання умови прийняття одиничного значення одночасно трьох певних бінарних показників.

Доведено, що співпраця органів державної влади на різних рівнях, саморегульованих організацій та міжнародних установ дозволить належним чином підвищити рівень довіри до страхування як механізму захисту майнових інтересів туристів та інших суб'єктів туристичної галузі при настанні різнопланових непередбачуваних подій. У роботі розроблено комплекс заходів стимулюючого та регулюючого характеру з метою державного впливу на туристичну та страхову галузі. Важливу роль у розвитку відносин у системі СПТД відіграє удосконалення процедури організації обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів туристичної діяльності за шкоду, заподіяну життю чи здоров'ю туриста або його майну.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Козьменко С. М. Теоретичні основи збутової політики страхової компанії / С. М. Козьменко, Є. К. Бондаренко, О. О. Полуляхова // «4Р» маркетингу страхових компаній : монографія / [Козьменко О. В., Козьменко С. М., Васильєва Т. А. та ін..] ; кер. авт. кол. д.е.н., проф. О. В. Козьменко. – Суми : Університетська книга, 2014. – С. 242–251 (0,51 друк. арк.). *Особистий внесок: досліджено особливості системи збуту страхових продуктів (0,17 друк. арк.).*

Публікації у наукових фахових виданнях України

2. Полуляхова О. О. Вплив внутрішнього страхового ринку на розвиток туристичної галузі України / О. О. Полуляхова // Інвестиції : практика та досвід. – 2015. – № 20. – С. 124–127 (0,34 друк. арк.).

3. Полуляхова О. О. Науково-методичні засади формування тарифної ставки в страхуванні послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю / О. О. Полуляхова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – № 15. – С. 141–143 (0,35 друк. арк.).

4. Полуляхова О. О. Теоретичні аспекти дослідження послуг зі страхування туристичної діяльності / О. О. Полуляхова // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. – 2015. – № 4 (11). – С. 21–25 (0,43 друк. арк.).

5. Полуляхова О. О. Обґрунтування понятійно-категоріального апарату при дослідженні туристичної діяльності / О. О. Полуляхова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2015. – № 42. – С. 175–183 (0,50 друк. арк.).

6. Полуляхова О. О. Теоретико-методологічні засади рейтингового оцінювання асистанс компаній, що функціонують на ринку страхових послуг [Електронний ресурс] / О. О. Полуляхова // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4871> (0,54 друк. арк.).

Публікації у зарубіжних наукових виданнях та вітчизняних виданнях, що індексуються у міжнародних наукометричних базах

7. Kozmenko O. Analysis of countries' investment attractiveness in the field of tourism industry / O. Kozmenko, O. Poluliakhova, O. Iastremska // Investment Management and Financial Innovations. – 2015. – Vol. 12. – Is. 3. – P. 56–63. (0,60 друк. арк.). *Особистий внесок: обґрунтовано напрямки розвитку туристичної діяльності в Україні (0,20 друк. арк.).*

Публікації у збірниках матеріалів конференцій

8. Полуляхова О. О. Аналіз економічних передумов страхування медичного туризму / Д. Р. Абрамітова, О. О. Полуляхова // Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації : зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 квітня 2014 р. — К. : Лазурит Поліграф, 2014. — С. 3–5 (0,13 друк. арк.) *Особистий внесок: досліджено теоретичні основи реалізації послуг зі страхування медичного туризму (0,06 друк. арк.).*

9. Полуляхова О. О. Кластерний аналіз країн світу в розрізі інвестиційної привабливості туризму / О. О. Полуляхова // Економіка в сучасних умовах : стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання : збірник тез наукових робіт учасників міжнар. наук-практ. конф., 26–27 червня 2015 р. — Львів : ЛЕФ, 2015. — С. 97–99 (0,15 друк. арк.).

10. Полуляхова О. О. Дослідження взаємозв'язку туристичного та страхового ринків України / О. О. Полуляхова // Сучасна наука: теорія і практика : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 червня 2015 р. — К. : ГО «ІОМП», 2015. — С. 88–89 (0,13 друк. арк.).

11. Полуляхова О. О. Модель визначення тарифу зі страхування туристичних послуг / О. О. Полуляхова // Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–12 грудня 2015 р. — Кременчук, 2015. — С. 103–104 (0,13 друк. арк.).

12. Полуляхова О. О. Ранжування регіонів України в контексті розвитку туристичної галузі / О. О. Полуляхова // Наука та інновації як основні шляхи вирішення проблем модернізації економіки : збірник тез міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 грудня 2015 р. — Одеса : ЦЕДР, 2015. — С. 73–74 (0,11 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Полуляхова О. О. Формування механізму страхування послуг, пов'язаних з туристичною діяльністю – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит. — Сумський державний університет. — Суми, 2016.

У дисертації узагальнено наукові дослідження сутності СПТД; проаналізовано сучасний стан та проблеми розвитку ринку СПТД; обґрунтовано концептуальні засади механізму СПТД з визначенням чотирьох рівнів: нормативно-правового, функціонального, інформаційно-технологічного, організаційно-управлінського; комплексно проаналізовано рівень конкуренції на ринку СПТД; удосконалено методичні засади оцінювання потенціалу розвитку туристичної галузі в регіональному аспекті; розроблено методичні рекомендації до обрахунку тарифу з СПТД; запропоновано науково-методичний підхід до рейтингового оцінювання діяльності асистанс-компаній на основі узагальнюючого показника, а також сформовано комплекс заходів державного впливу на розвиток СПТД.

Ключові слова: страхова компанія, туристична діяльність, страхова послуга, механізм страхування послуг, асистанс-компанія, страховий тариф.

АННОТАЦІЯ

Полуляхова А. А. Формирование механизма страхования услуг, связанных с туристической деятельностью. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Сумской государственной университет. – Сумы, 2016.

Туристическая деятельность играет важную роль в обеспечении социально-экономического развития государства, поскольку происходит приток иностранного капитала, создаются новые рабочие места, улучшается качество инфраструктурных объектов в стране.

Обосновано, что под страхованием услуг, связанных с туристической деятельностью, следует понимать систему гражданско-правовых и финансово-экономических отношений между страховщиками, страхователями и асистанс-компаниями (при условии международного туризма), которые возникают при реализации туристического продукта по обеспечению безопасности и защиты имущественных интересов потребителей туристических услуг и инфраструктурных участников, а также обеспечение стабильного функционирования компаний, осуществляющих туристическую деятельность, в случае наступления разнообразных непредвиденных событий.

Разработан механизм страхования услуг, связанных с туристической деятельностью, как взаимосвязь между четырьмя уровнями: нормативно-правовым, функциональным, информационно-технологическим та организационно-управленческим.

Для определения масштабов рынка страхования услуг, связанных с туристической деятельностью, оценен уровень потенциала туристической отрасли по регионам Украины на основе системы общих и специальных показателей с использованием инструментария экономико-математического моделирования.

С целью установления экономически обоснованных цен на страхование услуг, связанных с туристической деятельностью, предложено усовершенствовать методические рекомендации по формированию тарифной ставки на основе использования инструментария непараметрического моделирования. В работе обосновано, что размер нагрузки в структуре страхового тарифа должен зависеть от спроса и предложения на рынке страхования услуг, связанных с туристической деятельностью.

С целью повышения эффективности предоставления страховщиками услуг по асистансу обоснована целесообразность рейтинговой оценки асистанс-компаний в рамках трех направлений: качество обеспечения бизнеса, менеджмент персонала и работа с клиентами работа по урегулированию страховых случаев.

Предложено создать Фонд гарантирования выплат по договорам страхования гражданской ответственности субъектов туристической деятельности, финансирование которого следует осуществлять за счет ежегодных фиксированных взносов и вычетов по продаже услуг субъектами, осуществляющими туристическую деятельность.

Ключевые слова: страховая компания, туристическая деятельность, страховая услуга, механизм страхования услуг, ассистанс-компания, страховой тариф.

SUMMARY

Polulyahova O. O. – Formation the mechanism of insurance services related to tourism activities. – Manuscript.

The dissertation for reception of scientific degree of candidate of economic science on speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – Sumy State University, Sumy, 2016.

The theoretical basis for the essence of insurance services related to tourism activities policy is summarized in this paper; the current state and problems of the insurance market services related to tourism activities are analyzed; conceptual foundations of mechanism insurance services related to tourism activity are formed; the level of competition in the insurance market of services related to tourism activities is defined; the methodical bases of assessment of potential tourism development in regional aspect are deepen; the guidelines for calculating the charge for the insurance services related to tourism activities are developed; scientific and methodical approach to rating evaluation of assistance companies is improved; a set of measures of state influence on the development of insurance services connected with tourist activity is proposed.

Keywords: insurance company, tourism activities, insurance services, insurance mechanism, an assistance company, insurance rate.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, доцент
Козьменко Сергій Миколайович

Підписано до друку 23.05.2016.
Формат 60х90/16.
Обсяг 0,9 ум. друк. арк.
Папір офсетний. Друк ризограф.
Наклад. 100 прим.
Замовлення № Д16-05/23

Надруковано в ТОВ «ВТД «Університетська книга».
Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 489 від 18.06.2001.
40009, м. Суми, вул. Комсомольська, 27.
Тел. (0542) 65-75-85